

„Сіном притрусила, в ясла положила Господнього Сина!“

(Вертепне дійство)

Крім колядок, на Різдвяні свята молодечі ватаги показують також різноманітні жартівливі сценки: з побуту, кпини із залицяння парубка до дівчини, циганське ворожіння та ін. Коли збирається багато людей, ватага розігрує своє найбільш яскраве, *вертепне* дійство.

Тут подається канонічний сценарій 1-ї частини характерного українського вертепу ХУІІ ст., відродженого 1989 року, зокрема, у Харкові Спілкою Української Молоді. Дійство розігрують по людних містах увечері 6 січня.

Дійові особи: цар Ірод, його воїни (двоє), Янголи (двоє), три Царі со дари, Чорт, Смерть, Рахиль з немовлям (лялькою), Подорожній, Возвіщатель, парубки (декламатори), міхоноща, інші учасники, що можуть співати.

Реквізит: розмальована і прикрашена вертепна рамка (на ніжках) із завісою, угорі написано: „Христос ся рождає!“, всередині рамки підвішена маленька колиска з лялькою, на високій жердині - восьмикутна об'ємна зірка, що світиться, дзвоники (різні), свічки, дари, коса (дерев'яна), мішок для міхонощі, костюми для учасників дійства.

З гурту виходить **Возвіщатель** і виголошує:

*Пісням - вечір, молитві - час,
Христе народжений, порятує всіх нас!*

*Востаньте від сну і благо сотворіте,
Народженого Христа повсюди возвістіте!*

Дзвони

Деклам. 1-й : *Небом земля сталася, як Бога діждалася!*
Деклам. 1-й : *Де Творець архангелів, там треба і янголів!*
1-й : *Бог сьогодні народиться, небом земля сповниться!*
2-й : *Трепещуть архангели, служать йому янголи,*
1-й : *Небо славою сповнилось, всі язичі об'явилися!*
Обоє : *Веселіться і радійте, яко з нами Бог!*

Заспівувач (весело і рухливо): *Сього дому господарю“.*
По всьому світу стала новина: **Засп.:** *Прийшли янголи з неба до землі,*
Діва Марія сина родила! (пауза) **Засп.:** *Принесли дари Діві Марії:*
Всі: (двічі, помірно): *Сіном притрусила, в яслах положила* **Всі:** *Три свічі воскові ще й ризи шовкові*
Господнього сина. (Так само й далі): **Засп.:** *Ісусові Христові.*
Засп.: *Діва Марія Бога просила:* **Засп.:** *Осіяла звізда з неба до землі!*
„В що ж би я сина свого сповила?“ **Всі:** *Зійшли янголи Діві Марії.*
Всі: *Ти, небесний Царю, пришли мені дари* **Всі:** *Піють Божі пісні Господній Невісті,*
Радощі приносять!

Ява 1

Під час останніх слів з'являються два янголи, вклоняються всім і возвіщають:

1-й: *Востаньте і радійте, яко все приспіло,
Різдво Спасове, пророками напророчене!*
2-й: *Ісус вже народився від Діви Богородиці,
Встаньте і славте його всюди,
Нехай визнають всі наші люди!*

Пастухи приносять в дар божественному дитяті ягнятко та інші дари.

У вертепі відкривається завіса (Вифлієм)

Возвіщатель: *Всі люди народженого
восхваляйте!
Ти, вертепе, звеселися,
Се бо в тобі Христос родився,
Во струннім псалтирі*

Декл. 1-й: *Віл, Віслок його вітають,
І пастирі прославляють
Народженого, явленого
І во яслах безсловесно покладеного!*

Передзвони

Всі співають колядку :

*Нова радість стала,
Яка не бувала :
Над вертепом зірка ясна
Увесь світ осіяла.*

*Де Христос родився,
З Діви воплотився,
Як чоловік пеленами
З хмари оповився.*

*Пастушки з ягнятком
Перед тим дитятком
На коліньях припадають,
Христа-Бога вихваляють.*

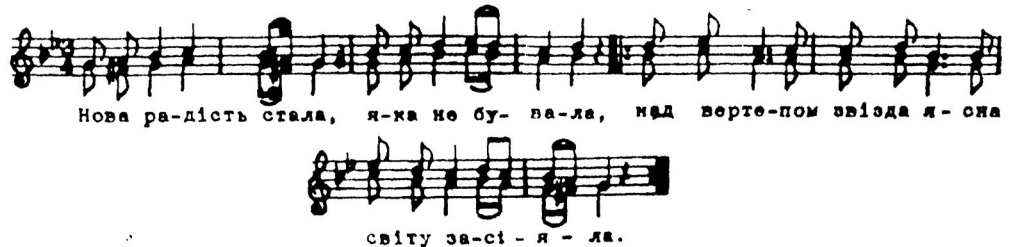
*Ой ти, Царю, Царю,
Небесний владарю,
Даруй літа щасливі
Сього дому господарю!*

*Просимо тя, Царю,
Просимо всі нині,
Даруй долю, верни волю
Нашій Україні!*

*Дай нам в мирі жити,
Тобі угодити,
І з тобою в Твоєму царстві
Во вік віки жити!*

Варіант:

Ява 2

З лівого від вертепа боку з'являються воїни та Ірод.

Декл.: *Десь Ірод гряде
В країні Вифліємські
Полонити всі храми,
Аби зискати Христа народжена,
З війнством превеликим!*

Всі: *І велів же він у своєму повіті
Народжених сьогодні
Всіх дітей ізбити!
О, Іроде преокаянний!
О, Іроде проклятий!*

Ява 3

Три східні царі виходять з правого боку і, обходячи коло, ідуть до Ірода.

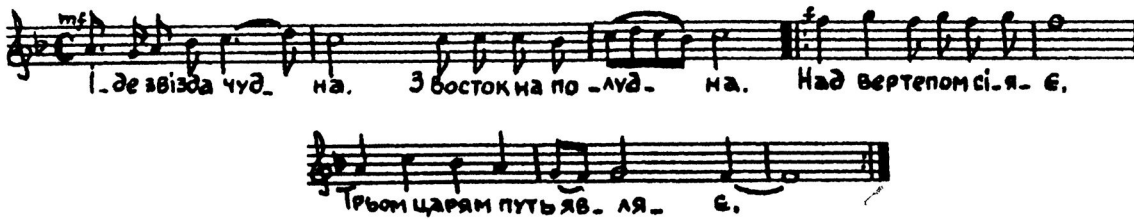
Декл.: *Ідуть троє царів ко Христу со дари.*
Ірод: *Царі і таваріці, куда ноги ваши?
Каму дари і паклони ваши приношаа?*
Царі: *Ко Христу - первісточку
Поклін віддавати,
Щоби в милості Його вік перебувати.*

Ірод: *Где же Он раділся?
Єжелі в майом царствє -
То не запрещаю, ідіте - іціте.
Прашу і мене о Ньом вазвестіте.
Ведь і я пайду єму пакланюся,
І яко пред сільним царьом смірюся.*

Виносять зірку і, співаючи, обходять коло:

Засп.: *Іде зізвіда чудна,
З восток на полудна,
Над вертепом сіяє,*

Всі: *Трьом царям путь являє.
Над вертепом сіяє, (дзвони)
Трьом царям путь являє.*

Царі підходять до Вифлієму (вертеп).

Царі: *Ми до тебе, Христе,
Царю народжений,
Бо будемо силою
Твоєю захищені.*

*Прийми працю нашу,
Прийшли Тя вітати,
Смиренно уклін
Тобі віддавати.*

Підносять до вертепу дари.

Подорожній: *А за царями і я з дарами
До тебе, Христе,
Йду з молитвами
За український нарід, родину,
За обездолену нашу Україну.
І тебе просим, дитятко Боже,
Як біднеє серце просити може:*

*Змилосердся, Боже, над нами,
Над нашим краєм та над братами,
Пошли ж нам долю,
Верни нам волю,
Додай снаги, сили та світла,
Щастя дай, Боже, народу
І многая, многая літа!*

Царі вклоняються, потім повертаються, щоб іти до Ірода. Їм назустріч виходить Янгол.

Янгол: *Куди, царі, йти бажаєте?
Чи не до Ірода знову?
Інший шлях топчіть,
Повірте сьому слову.
Ірод вам тоді у нього
Говорив лукаво,
Ви ж не слухайте його,
А йдіть направо!*

*Хочуть з ним у небі жити,
Вік йому служити!*

Ява 4

Ірод: *Какой, какой урон
Нашей царської славе!
Насмеялись нага мной
В маєй же державє!
Я наслал їх в Віфлієм,
Чтоби іспитати
О чудєсном етом
Ражьонном дїтятї,
Но ані мнє а ньом
Вєсть не ізвєстїлі,
Как прастова мужика
Мєня абальстїлі!
Раскальонная утроба
Нє вєсть, что чїніт.
Вєдь я царь! І кто может
Мєня асудїть?
Пашлю вернїє раби,
Чтоб єво убїть.*

Царі: *Вдячні тобі, янголе,
А найпаче - Богові,
Що на шляху нашім
Нам вказав дорогу.
Проведи ж нас, янголе,
Небесний, красивий,
Щоб не мав нас в руки
Ірод сей брехливий!*

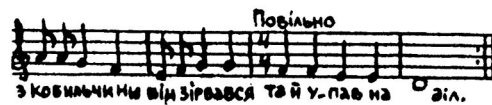
Деклам.: *Янгол нам віщає,
На путь наставляє,
Іншим шляхом ідіть,
До Ірода не верніть!
Волхви повернули,
В Ірода не бувши,
І пішли додому,
Бїди не набувши,
Пішли в сторони свої,
Христа полюбивши,*

(до воїнів):

*Ситна, маї воїни,
У мєня вам жїть -
Верна ви должни
Тєпєрь наслужїть!*

Воїн 1-й:	<i>Государю, пашто нас Ви апять назвали? На часах всегда-то ведь Верна ми стаялі І твої прикази Завсегда випалняли!</i>		<i>Меня асмеялі, Да царській наказ Нагамі напралі! Абайдіте ж маї гради, Все маї предєли! Убивайте всех младеицев, Где би не узрєлі!</i>
2-й:	<i>Да не может же вавек Таково статься, Чтoб пасмел би кто над табой В державе смеяться!</i>	Воїни:	<i>Государю! Твоєй приказ Випалніть гатови: Ми на всех врагов твоїх Наложим акови!</i>
Ірод:	<i>Аднако же валхви</i>		

Виконується колядка „Ірод-цар за Христом ганявся“

Заспів.:	<i>Ірод-цар За Христом ганявся,</i>	Заспів.:	<i>Іродята Дуже налякались</i>
Удвох:	<i>Він за ним Дуже побивався.</i>	Удвох:	<i>Та й за нею Все бігцем подались.</i>
Всі (швиденько):	<i>На сидельці не вдержався, З кобиличини він зірвався</i>	Всі (швиденько):	<i>Відерцями воду носять, Лементують і голосять:</i>
(маленька пауза, потім повільно):	<i>Та й упав на діл.</i>	(маленька пауза)	
(повторити три останні рядки і далі):		(повільно):	<i>- Наш Ірод пропав!</i>
Заспів.:	<i>Іродиха, Як теє зачула,</i>	Заспів.:	<i>Він лежить, Легве дух одводить,</i>
Удвох:	<i>Що зірвалась У царя підруга.</i>	Удвох:	<i>Кобиличина Кругом нього ходить,</i>
Всі (швиденько):	<i>Схопилася з ліжка боса І як є простоволоса -</i>	Всі (швиденько):	<i>Йому в очі заглядає, Хвостом мухи оганяє</i>
(маленька пауза)		(маленька пауза)	
(повільно):	<i>Йому наздогін.</i>	(повільно):	<i>Ще й порска на вид!</i>
(повторити три останні рядки і далі):		(повторити три останні рядки)	

Ява 5

Воїн веде Рахиль до Ірода.

Воїн:	<i>Ступай, бабо, ступай! Не вгинайся, ступай!</i>	Ірод:	<i>Я царськава слова Не магу сменіть! Павелеваю не мать, а сина убіть!</i>
(до Ірода):	<i>Вот, Царю, твоєй наказ Ми добре сполняли, В усіх городах Дітей повбивали! Це один із младеицев У царствє був зостався, Я довго ще за його Матір'ю гнався! Се - послідня жива дитина Перед тобою, Так мати хоче замінити Смерть її собою!</i>	Воїн мечем убиває дитину.	
		Рахиль:	<i>Змилосердись, царю! Верни моє чадо! Нащо його вбили? Воно ж іще младо! О, Іроде беззаконий, Мучителю стопекельний! Яку ти в дітях вину обрїтаєш, Що мечами від сосців Наших відриваєш?</i>

Воїн виганяє Рахиль і виходить за нею:

*Ступай, бабо, ступай!
Здесь баяси не точи!*

Виконується колядка „Не плач, Рахиле“

1. Не плач, Ра- хиле, Глянь: ді- ти ці- лі. Не умирають, а оживають,
2. Ті...
а о- жи- ва- ють, з і- ро- да приво- ду ли- ли кров, як во- ду. Ді- тей у- би- ва- ли;
за Хри- стом пи- та- ли. Ді- ти хоч про- па- ли, душі їх ос- та- ли. За жи- ття у- тра- ту
прийняли за- плату прийняли за- пла- ту.

(повільно): *Не плач, Рахиле,
Глянь: діти цілі,
Не умирають, а оживають,
А оживають.
Ті діти нині -
В новій святині.
За Бога-Сина
Їхня провина,
Їхня провина.*

(швиденько): *З Ірода приво- ду
Лили кров, як во- ду,
Дітей убивали,
За Христом питали.
Діти хоч пропали,
Душі їх остали,
За життя утрату
Прийняли заплату,
(повільно):
Прийняли заплату!*

Ява 6

Ірод (у задумі, тяжко):
*Уви, кака я сех времьон
Сделалась перемена,
Думал я уж вечна жить,
Ан блізїтсья, навернає, канчина!*
(зненацька войовничо):
*Адїака ж я і сам
Са Смертїю сражаться буду!
Вої верне маї!
Станьте у парога!
І да Смерть не убежит,
Звіте на пагмогу!*

Смерть: *Що ти, Іроде, неситїй.
Нащо це болтаєш?
І мене убити
Сам повелїваєш?
У смолї ти, гаде,
Скоро будеш знати,
Невиннїї чада
Та як побивати!
(убїк) :
Зайди, брате-груже,
Менї пособити,
Від оцього кровопивцї
Земельку звільнити!*

Воїни стають у караул.
Входить Смерть з косою.

Чути гупання : *Гун! Гун! Гун!*
З'являється Чорт.

Ява 7

Чорт: *Я прийшов, погрудженько,
Тобї на пораду!
І бувають же такі
Запеклії гади!*
(до Ірода): *Хїба ти не хочеш
Брататися зі мною?*
(до Смерті): *Підїйми ти, сестро, косу,
Вгар його по голові,*

*Щоб затямили тутешнїй.
Хто над ними головнїй*
Ірод (з переляку кричить на Смерть)
Ти пашто мене стращаєш?
Смерть: *Та чи ти мене не знаєш?*
Ірод: *Аз єсмь богат і слава,
І несть нікто мне не раба.*

Смерть: Слава пройде і багатство
Скоренько минеться!
Цієї коси
Досить одного замаху -
І помреш ти, чоловіче,
Від самого страху!

Ірод: Касі ти, старая, траву
Сваєю касою!
Не тебе, кастлявая,
Сравнітьса са мною!
Я магуцтвам і сілай
Тебя унічтожу!

Смерть: Тю, дурненький, та я з тебе
Навіть не сміюся,
Бо нікому в світі
Я не поклонюся!
Я - усього світу
Найважніша пані,
На всі ваші страни!
Князів і царів
Владою мою
Усіх посічу
Косою своєю!

Б'є косою Ірода, той падає і довго конас!

Декл.: Загризався проти Смерті,
А вбитий косою,
Вона в пекло зараз візьме
І тебе з собою!
І ти будеш завжди там,
Завжди перебувати!
Здихай, царю-Іроде,
Окаяний кате!

Дзвін

Ява 8

Чути: „Гуп, Гуп, Гуп!“, з'являється Чорт і бере в обійми Ірода.

Чорт (басом): Друже мій любий,
Друже прелюбезний!
Довго я чекав на тебе
У глибокій бездні!

(піднімає Ірода):
От так беруть,
От так несуть
Розкішників світу,
Понеже дати не можуть
Пред Бога отвіту!

Чорт виносить Ірода геть.

Ява 9

Декл.: Не відав же він,
Що істребитьса,
І царство його
Вкінець розоритьса!
Заслуга його знатна
І всім явна,
Зате і пекельна бездна

Наготована,
О, Іроде преокаянний!

Всі: О, Іроде преокаянний!

Дзвін

Возвіщатель: Обітріть же, люде, немічні очі!
Зло покараним завжди буває!
Вже народився Спас,
Що всім керує, ласку зсилає,
Засвітиться сонце волі до вас!
Будьте здорові, добрії люди,
Нехай поміж вами горя не буде!
Шануйте віру, шануйте мову,
Будьте щасливі, будьте здорові!
Щастя і миру у вашу хату!
Будьте веселі, будьте багаті!
А ми, браття, далі поспішаймо,
Христові-Богові пісню заспіваймо!

Передзвін

Всі учасники дійства стають разом і весело співають колядку „Добрий вечір тобі...“ (див. також хорову обробку К. Стеценка на стор. 329)

Добрий вечір Тобі, пане господарю,
Радуйся!
Ой радуйся, земле,
Син Божий народився!
Застеляйте столи та все килимами,
Радуйся!..
Кладіть паляниці з зрої пшениці,
Радуйся!..
Бо прийдуть до Тебе три празники в гості,
Радуйся!..
А що перший празник - святої Марії,
Радуйся!..
А що другий празник - святого Степана,
Радуйся!..
А що третій празник - святого Василя,
Радуйся!..
Хай з нами святкує вся наша родина,
Радуйся!..
А наша родина - славна Україна,
Радуйся!
Ой радуйся, земле,
Син Божий народився! } двічі

Міхоноша (виходить посеред кола і звертається до присутніх):

*Казав нам Бог
По Коляді ходити
І Колядою
Весь світ веселити!
Що будете давати.*

*Не будем гордувати!
Роди, Боже, жито-пшеницю
Та всяку пашиницю,
У полі ядро, а в домі - добро!
Добривечір вам у Свят-вечір!*

Міхоноша обходить з мішком гурт, що зібрався на вертепне дійство.

Дзвони

Співається заключна колядка, після якої розігруються народні різдвяні інтермедії.

Музична партитура для голосу та фортепіано. Текст пісні:

Не-бо й зем-ля, не-со і зем-ля ни-ні гор-же - ству-ють Хри- стос
ан-ге-лийлю-де, ан-гели йлю-де ве-се-ло праз - му - ють.

родив-ся, Бог вопло-тив-ся, Ангели спі ва-ють, Царя витають, по-клін від-дають,
а па-сти-рі гра-ють, чудо, чудо по-ві- да- ють.

*Небо і земля (2) нині торжествують,
Ангели й люди (2) весело празнують,
Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царі витають,
Поклін відають, а пастирі грають,
Чудо, чудо повідають.*

*У Вифліємі (2) весела новина,
Пречиста Діва (2) породила Сина,
Христос родився...*

*Божеє слово (2) днесь прийняло тіло
В темряві земній (2) сонце засвітило,
Христос родився...*

*Ангели служать (2) Цареві своєму,
І у вертепі (2) дають поклін Йому,
Христос родився...*

*Три славні царі (2) свій прихід голосять -
Ладан і миро (2) й золото приносять
Христос родився...*

*Царю і Богу (2) дари ці віддали,
Пастирі людям (2) все оповідали,
Христос родився...*

*І ми смиренно (2) Богу поклін даймо
Слава во вишніх (2) Йому заспіваймо
Христос родився...*

Сценарна обробка, композиція і постановка гуртом Спільки Української Молоді Харківщини
Петра Черемського, транскрипція народна в обробці **Володимира Перевозного**.

